

۱۴۱ * ۶۹ ۶۷

نویسنده و تصویر ساز: مهدی بختیاری

انتشارات کاتب
فرزانه
Karbony Books

تهران، ۱۳۹۵

میرشناسه	بختیاری، مهدی، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور	افسانه خاک/نویسنده و تصویرساز مهدی بختیاری.
مشخصات نشر	تهران: کتاب فرزانه، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۴۰ ص.: مصور.
شابک	۷۸۰۰۰ ریل ۹۷۸-۹۶۴-۷۲۳۹-۵۹-۲
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	داستان‌های فارسی -- قرن ۱۴
موضوع	Persian fiction -- 20th century
رده بندی کنگره	۱۳۹۵ الف ۷۲۲۴ خ/ PIR۸۳۳۵
رده بندی دیویی	۸۵۳/۶۲
شماره کتابشناسی ملی	۴۲۴۱۲۰۸

تهران، خیابان استار، مطهری، خیابان مهرداد، شماره ۷
تلفن: ۴۶۷۸ ۸۸۰۰، دورنگار ۸۸۸۲۸۷۵۴

عنوان: افسانه خاک

نویسنده و تصویرساز: مهدی بختیاری
ویراستار: اصغر مهرپرور

طراح جلد و صفحه آرا: غلامرضا ملکی

چاپ اول: ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

بها: ۷۸۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۲۳۹-۵۹-۲

این کتاب در چاپخانه معراج لیتوگرافی، چاپ و صحافی شد.
همه حقوق محفوظ است.

مقدمه

بسیاری از مردم نمی‌دانند که خاک رس در طبیعت چگونه به وجود می‌آید و چند هزار سال طول می‌کشد تا بستری از خاک رس در محیطی جمع شود. طبیعت سال‌های زیادی با استفاده از انرژی‌های خود وقت صرف می‌کند تا ماده‌ی مورد نیاز خود را بسازد. محسسی را شکل دهد، اما انسان فقط در چند سال آن را نابود می‌کند.

خاک رس، در اثر فرسایش به وسیله‌ی آب و باد طی میلیون‌ها سال به وجود می‌آید. وزش مداوم باد بر بدنه‌ی سنگ‌ها، مرور آنها را می‌ساید و ذرات ریزی را با خود به نقاط دیگری می‌برد. باران، رودخانه‌های تشکیل شده از آن هم با کار شبانه‌روزی مداوم خود سنگ‌ها را خرد می‌کنند. همین کار را انجام می‌دهند. خاک به وجود آمده با توجه به اندازه‌ی ذرات آن در فواصل معینی از منبع خود در زمین رسوب می‌کند و بسته به مواد تشکیل دهنده آن با رنگ‌های متنوع در جاهای مختلفی به وجود می‌آید.

خاک رس در به وجود آمدن فضاها، طبیعی مانند جنگل‌ها و مراتع نقش مهمی ایفا می‌کند. تمام گیاهان و درختان نیاز ضروری به خاک دارند و وجود گیاهان بسیار مهم است زیرا بسیاری از جانوران از گیاهان تغذیه می‌کنند و عده‌ای دیگر که برای زندگی به خاک وابسته هستند مثلاً برای لانه‌سازی خود در زمین در میان جانوران دسته‌هایی هستند که در خاک زندگی می‌کنند و آن

گروه از جانوران که از گیاهان تغذیه نمی کنند و یا در خاک زندگی نمی کنند هم از جانورانی که گیاه خوار هستند تغذیه می کنند.

خاک برای انسان هم مهم است. انسان ها از خاک برای ساختن خانه (آجر و غیره...) و حتی ساختن ظروف مصرفی خود استفاده ی فراوانی می کنند. ظروف سفالی و سرامیکی و چینی همه از خاک به وجود می آید. انسان امروزه از خاک استفاده های بیشتری می کند. برخی از این مصارف غیر مستقیم هستند. برای به دست آوردنش از تجهیزات صنعتی استفاده می کند. مثلاً نوعی خاک که از مواد مختلف به دست می آید برای ساخت کاغذ استفاده می شود. حتی در ناک های به نام سیلیس وجود دارد که از آن برای ساخت شیشه بهره می گیرند که برای یکی از بزرگ ترین منابع سیلیس را دارد.

برای نوشتن این داستان سعی کرده ام تمام اتفاقات را علمی و به زبانی ساده بیان کنم. هم این داستان «افسانه خاک» است و اجزای طبیعت برای به دست آوردن محیطی زیست بومی، باید از راز خاک آگاه شوند و برای به دست آوردن آن با هم همکاری کنند.

تالابها محیط هایی هستند که مشخصاتشان چیزی میان خشکی و آب است. تالابها ممکن است همواره دارای آب باشند یا اینکه گاه خشک و گاه آبدار باشند. برخی تالاب های نزدیک دریا یا خزر مد دریا تغییر وضعیت می دهند.

مشخصه ی اصلی تالابها ماندگاری نسبی آب در آنهاست. آب تالابها ممکن است شور یا شیرین باشد.

بیابان سرزمین گسترده ای است که به نوعی از منطقه ی خشک و کم باران در جغرافیای کره زمین گفته می شود و به خاطر بارندگی سالیانه ی کم دارای پوشش گیاهی کمی است.

برای بیابان تعاریف متعددی بیان شده است. در همه ی این تعاریف به دو

ویژگی اغلب بیابان‌ها یعنی کمبود بارش و تبخیر زیاد تأکید می‌شود. بارندگی در مناطق خشک کم و نامنظم است. مقدار باران در سال‌های مختلف متفاوت است و ممکن است حتی چند سال بارندگی صورت نگیرد. بارندگی اغلب شدید و به صورت رگبار است. به علت خشکی و وزش باد میزان تبخیر و تعرق بیشتر از بارندگی سالانه است.

وزش گرد و غبار بر خشکی هوا می‌افزاید. ذرات گرد و غبار بر خشکی هوا می‌افزاید.

از مهم‌ترین مشخصات مناطق بیابانی بارش کم‌باران، کم بودن پوشش گیاهی و اختلاف زیاد دمای روزانه است. در واقع بیابان به نواحی ای اطلاق می‌شود که با کمی رطوبت موجب زنده و تغییر شدید دمای شب و روز مشخص می‌شوند. بیابان غربی نام دارد. یک منطقه‌ی جغرافیایی در جنوب مغرب یا مراکش است. در فارسی به بیابان بسیار خشک و خالی اصطلاحاً بیابان برهوت گفته می‌شود.

باد قادر است ذرات موجود در سطح زمین را برداشته و با خود تا مسافتی حمل کند. میزان حمل، مقدار جابه‌جایی و سرعت تا نشست مواد بستگی مستقیم به قدرت (سرعت) باد و قطر ذرات دارد. یعنی هرچه سرعت باد بیشتر باشد می‌تواند ذرات را به ارتفاع بیشتر و به فاصله دورتر بردارد. همچنین دانه‌های درشت‌تری را با خود حمل کند. برای به حرکت در آوردن ذرات خاک سرعت کمتری لازم است تا ذرات مرطوب؛ بنابراین در بیابان‌های خشک به علت نبودن رطوبت و پوشش گیاهی حمل مواد به وسیله‌ی باد خیلی راحت‌تر و سریع‌تر انجام می‌گیرد. سرعت باد با نزدیک شدن به سطح زمین (در اثر ایجاد اصطکاک) کم گشته ولی با دور شدن از سطح زمین به میزان سرعت آن افزوده می‌شود.

ذرات خیلی ریز ماسه، سیلت‌های دانه‌ریز، گرد و غبار و خاکسترهای

آتشفشانی چون بسیار سبک هستند، حتی با وسیله بادهای خیلی ملایم به آسانی به هوا بلند شده و مدت‌ها در هوا به حالت معلق باقی می‌مانند. به طور کلی در شرایط عادی ذرات با قطر کوچک‌تر از ۳۰۰۰ میلیمتر که در روی سطح زمین قرار گرفته‌اند می‌توانند به وسیله ی باد به هوا بلند شوند. این ذرات ممکن است صدها متر از سطح زمین بلند شده و همچنین کیلومترها جابه جا شوند.

دلتا در دانش جغرافیا زمینی است مثلی شکل که از آبرفت رودخانه پدید آمده باشد. دلتا زمانی تشکیل می‌شود که مقدار رسوبی که به وسیله ی رودخانه به دریا رسد، بیش از مقداری باشد که بر اثر جزر و مد، امواج و جریان‌های دریایی پراکنده می‌شود. این نام را یونانی‌ها به تلاقی نیل و مدیترانه به دلیل شکل مثلث مانند شباهت آن به حرف دلتا در الفبای یونانی داده بودند.

این زمین به گونه ی با خاک رسوبی در دهانه ی رود یا دریا قرار می‌گیرد. خاک این منطقه برای کشاورزی مناسب است. دلتاها معمولاً در سرزمین‌های هموار تشکیل می‌شوند چون رود در مسیر خود آبرفت‌ها را انباشته می‌کند و باعث می‌شود که ارتفاع آن سمت از دیگر قسمت‌ها بیشتر شود؛ بنابراین رود چند شاخه شده و از مسیر پدید ی به سمت دریا می‌رود. این روند برای هر شاخه چندین بار تکرار می‌شود تا دلتا تشکیل شود. رودها آبرفت‌ها را در دهانه ی خود، یعنی جایی که به دریا می‌ریزند، انباشته می‌کنند. از انباشته شدن آبرفت‌ها در دهانه ی رودها دلتاهای پهناوری به وجود می‌آید. با انباشته شدن دائمی آبرفت‌ها، دلتاها پیوسته توسعه می‌یابند، در آن دریا پیش می‌روند و مناطق مناسبی برای کشاورزی به وجود می‌آورند. وجود این دلتاها در زمین‌های بسیار هموار ممکن است خطر بروز سیلاب‌ها را افزایش دهد.

سعی زیادی کردم به داستان فرم و شکلی واقعی بیخشم. در تمام زمانی که مشغول نوشتن این داستان بودم دریاچه ی باستانی و افسانه ای ایران یعنی هامون جلو چشمم بود و این داستان را تقدیم به دریاچه ی هامون در سیستان

و بلوچستان می‌کنم. امیدوارم روزی هامون همانند گذشته‌ی با افتخار خود به دریاچه‌ی بزرگی تبدیل بشود و همه‌ی افسانه‌های خود را خودش برای نسل‌های بعد تعریف کند.

تصاویر این کتاب نقوش برجسته‌هایی است که به وسیله‌ی خاک طبیعی درست شده است و اصطلاحاً نقش برجسته‌ی سفالی گفته می‌شود. کاشی‌هایی با اندازه‌های متفاوت که کنار هم چیده شده و بعد از ایجاد طرح روی آنها با افروندن و پراشیدن گل فرم گرفته و پس از خشک شدن در کوره پخته و بر روی قاب نصب می‌شود.

جا دارد از استاد سرانجام فرهیخته، جناب آقای اصغر مهرپرور، مدیر محترم انتشارات کتاب نازان که با ویرایش هنرمندانه قلم حقیر را آراستند و از زحمات بی‌دریغ آقای «اسرخ» منکی، در آراستن کتاب به زیور هنر و قوت بخشیدن به قلم مرا یاری کردند. دولت عزیزم، سیامک احمدی، که مشوق من در نوشتن بود و زهرا نجف و... که زحمت عکاسی تصاویر با نقوش برجسته کتاب را به دوش کشیدند و همچنین از خواهر مهربانم، مریم بختیاری که در نهایت آرامش دل نوشته‌هایم را رونویسی کردند تشکر و سپاسگزاری کنم.

مدیر بختیاری

بهار ۱۳۹۵